

การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่ จังหวัดลำปาง

Youth Awareness on Corruption Problems in Government Organizations of
Lampang Province

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์¹ เบญจมาศ ยศเสนา² พระครูสิริธรรมบัณฑิต³ พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวพัฒน์⁴
และสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์⁵

Silawat Chaiwong, Benchamat Yotsena, Phrakhusirithammabandit,
Phrakrusangkarak Suphanut Puriwattano and Somchan Sripraschayanon

Received: August 07, 2024

Revised: October 10, 2024

Accepted: October 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อสารสร้างสรรค์การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และ 3) พัฒนาเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงผสมวิธี โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และชุดปฏิบัติการ ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 84 คน ได้แก่ ตัวแทนจากเยาวชน 13 โรงเรียน และตัวแทนจากองค์กรเยาวชน อายุระหว่าง 15-25 ปี และตัวแทนจากองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า 1) การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง ด้านครอบครัว ด้านกลุ่มเพื่อน ด้านสถานศึกษา และด้านสื่อมวลชน การตื่นตัวอยู่ในระดับปานกลาง และหลังดำเนินกิจกรรม ซึ่งเก็บข้อมูลกับเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเดิม จากการวิเคราะห์สถิติขั้นพื้นฐาน การตื่นตัวทั้งหมด 4 ด้าน มีการตื่นตัวใน

^{1, 3-5} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตลำปาง; Thailand National Sports University Lampang Campus
Corresponding author, e-mail: Violet_079@hotmail.com, Tel. 081-2359359

ระดับที่มากที่สุดแสดงถึงเยาวชนมีการตื่นตัวเพิ่มมากขึ้นหลังผ่านกิจกรรม 2) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อสร้างสรรค์การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาดำเนินการสร้างกระบวนการ 5 ขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย (1) Youth Services Approach (2) Youth Development (3) Youth Leadership (4) Civic Engagement และ (5) Youth Organizing โดยได้นำรูปแบบการสนับสนุนเสริมสร้างการมีส่วนร่วมให้เยาวชนกลายเป็นพลเมืองใส่ใจสังคม ผ่านกลุ่มต้นกล้าลำปาง และ 3) การพัฒนาเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันเป็นการการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีพลังในการพัฒนาประเทศอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญของเยาวชน โดยที่สถานศึกษาทำหน้าที่ในการสร้างเครือข่ายและระบบการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนร่วมกับภาคที่เกี่ยวข้อง

Keywords: การตื่นตัวของเยาวชน, ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐ, การมีส่วนร่วม, สื่อสร้างสรรค์

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the level of youth awareness on corruption problems; 2) to create a process for participation in creative media activities to raise youth awareness on corruption problems; and 3) to develop a youth network to prevent corruption problems in government organizations of Lamphang Province. This research was a mixed-methods study using questionnaires, in-depth interviews, focus group discussions, and action groups. The informants used in the study were 84 people, including representatives from 13 schools and representatives from youth organizations, aged 15-25, and representatives from related government organizations. The research results found that 1) in the aspect of youth awareness on corruption problems in government organizations of Lamphang Province in terms of family, friends, educational institutions, and media, the awareness was at a moderate level. After the activity, data were collected from the same group of youth who participated in the activity, from basic statistical analysis,

the awareness in all 4 aspects was at the highest level, indicating that the youths were more aware after the activity; 2) creating a process for participation in creative media activities to raise youth awareness on corruption problems, using a participatory process to create a 5-step process, consisting of (1) Youth Services Approach, (2) Youth Development, (3) Youth Leadership, (4) Civic Engagement and (5) Youth Organizing by introducing a model of supporting and promoting participation for youth to become citizens who cared about society through the Lampang Seedling Group, and 3) developing a youth network to prevent corruption problems was creating a network to create participation in the management process as an important factor that promoted youth to have the power to develop the country creatively, which was the main goal of developing the important political participation process of youth, where educational institutions acted as a network and a system to create awareness for youth together with relevant parties.

Keywords: Youth Awareness, Corruption Problems in Government Organizations, Participation, Creative Media

บทนำ

ปัญหาการคอร์รัปชันเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน และเสียหาย ทั้งต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของคนไทยอย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนักการเมือง กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ฯลฯ กลุ่มคนที่ทำการทุจริตคอร์รัปชันเหล่านี้ ล้วนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการอนุมัติโครงการ และงบประมาณ เพื่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องมากกว่าไปสร้างผลประโยชน์ให้แก่ประชาชน (Srivithaya, S., 2015) ส่งผลต่อความความโปร่งใสในการปฏิบัติงานโดยรวม (Lasritad, K., et al, 2015) ในขณะเดียวกันด้วยรูปแบบและวิธีการทุจริตคอร์รัปชันในปัจจุบันได้พัฒนาจนยากต่อการตรวจสอบและจับกุม เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายสะสมเป็นปัญหาใหญ่ที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ และบั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของสังคมไทยอย่างมาก

องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International: TI) เปิดเผยคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) จากสถิติย้อนหลัง ตั้งแต่ปี 2560-2564 ปรากฏว่า ประเทศไทย อยู่ลำดับที่ 96, 99, 101, 104 และ 110 จาก 180 ประเทศ และในปี 2565 ประเทศไทยได้ 36 คะแนน

จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน จัดอยู่ในอันดับ 99 จากทั้งหมด 180 ประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประเทศเต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชัน ส่งผลให้ประเทศไทยพัฒนาได้ล่าช้า (Transparency International, 2018) ในประเทศไทยปัญหาคอร์รัปชันหลายรัฐบาลที่ผ่านมาได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ แต่ยังไม่เกิดเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง อีกทั้งยังทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนยากต่อการตรวจสอบมากขึ้นเรื่อย ๆ (สำนักงานส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2564; Sukumalpong, J., 2013) หน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำปางก็มีการตื่นตัวของการแสดงผลต่อต้านคอร์รัปชันกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนไม่ทนต่อการทุจริต โดยมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมประชุมและกิจกรรมแสดงผลการต่อต้านการทุจริต เนื่องในวันต่อต้านคอร์รัปชันสากล (ประเทศไทย)

ปัจจุบันเทคโนโลยีได้ก้าวไกลไปมากจึงทำให้เยาวชนพร้อมที่จะตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชันหน่วยงานองค์กรภาครัฐได้ตลอดเวลา โดยผ่านสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ทางออนไลน์ทำให้ข่าวสารกระจายไปในวงกว้างอย่างรวดเร็ว เช่น โทรศัพท์, Facebook, Line, youtube, twitter เป็นต้น เยาวชนได้มีการเข้าถึงสื่อได้ง่าย จึงทำให้ข้อมูลข่าวสารมีการรับรู้ได้รวดเร็วจึงทำให้กลุ่มเยาวชนเริ่มมีกลุ่มหรือกระแสในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐเพิ่มขึ้น จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า เยาวชนมองการทุจริตคอร์รัปชันเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติและประเทศ การพัฒนาประเทศจะถดถอยยั้ง และการต่อสู้กับปัญหาทุจริตคอร์รัปชันนั้นไม่เพียงแค่เปลี่ยนแปลงพื้นฐานด้านกฎหมาย แต่ยังต้องเปลี่ยนแปลงความคิดของคนในสังคมโดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการต่อสู้กับพฤติกรรมของกลุ่มคนที่ทุจริตคอร์รัปชัน (Sihombing, S.O., 2021; Toleikiene, R., Balčiūnas, S. & Juknevičienė, V., 2020) อีกทั้ง Aquino, R. A. (2023) ยังกล่าวว่า การทุจริตมีผลกระทบเชิงลบหลายประการต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศและนอกจากนี้เยาวชนถือว่าเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพเป็นอาวุธสำคัญในการต่อต้านการทุจริตในประเทศ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เปิดเผยต่อสังคม ผ่านสื่อออนไลน์ (Prosocial Media) นอกจากนั้นแล้ว ศาสนามีความสัมพันธ์เชิงลบกับการยอมรับของการทุจริตโดยเฉพาะศาสนาพุทธที่มองว่าเป็นเรื่องผิดศีล การโกง หรือการเบียดบังทรัพย์สินหรือสิ่งของอันไม่พึงประสงค์หรือการได้มาโดยไม่สุจริตถือว่าเป็นผิดหลักปฏิบัติในเรื่องของศีล 5 ซึ่งเป็นบัญญัติพื้นฐานในเชิงสังคม (สุมาลี บุญเรือง, อนุภูมิ ไชวเกษม และสุรพล สุยะพรหม, 2564)

จากข้อมูลข้างต้นเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาระดับการตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง จากการทบทวนวรรณกรรมได้

มีการศึกษามาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ยังไม่มีการนำผลการศึกษามาจัดทำสื่อเพื่อพัฒนาเครือข่ายเยาวชน จึงทำให้คณะผู้วิจัยใช้สื่อในการกระตุ้นให้เยาวชนมีความตื่นตัวกับปัญหาคอร์รัปชันทางการเมืองผ่านกระบวนการจัดেলাทางสังคม โดยมีการชี้ให้เยาวชนเห็นถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่พลเมือง และหน้าที่ของชาวพุทธภายใต้การรับสื่อจนอาจจะทำให้ขาดสติยั้งคิด จนอาจจะไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ซึ่งกระบวนการจัดেলাทางสังคมในครั้งนี้ดำเนินการผ่านสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อพื้นที่บ้าน สื่อดิจิทัลสมัยใหม่ สื่อมวลชน ภายใต้การสร้างความสามารถในการดึงดูดและสร้างการมีส่วนร่วม (Soft Power) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยไม่ต้องบังคับเพื่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงและสร้างอิทธิพลต่อความคิดโดยอาศัยทรัพยากรพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยมทางการเมือง และพัฒนาเป็นเครือข่ายเยาวชนในจังหวัดลำปางเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและความประพฤติดมิชอบขององค์กรภาครัฐต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง
2. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อสร้างสรรค์การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยมีแนวทางในการศึกษาวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงผสมวิธี (Mixed Methods) และกำหนดขั้นตอนการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ เยาวชนในจังหวัดลำปาง ซึ่งกลุ่มเยาวชนผู้วิจัยกำหนดที่ช่วงอายุระหว่าง 15-25 ปี ตามความหมายของปีเด็กสากล 2522 ขององค์การสหประชาชาติ จำนวน 105,500 คน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง, 2564) จากการเปิดตาราง Krejcie and Morgan (Krejcie, R.V. & Morgan, D.W., 1970) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 384 คน แต่งานวิจัยชิ้นนี้เก็บ 500 คนเพื่อให้เห็นข้อมูลที่กว้างขึ้น

การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ตัวแทนจากเยาวชน 13 โรงเรียนในจังหวัดลำปาง โรงเรียนละ 3 คน รวม 39 คน และตัวแทนจากองค์กรเยาวชน จำนวน 15 คน และตัวแทนจากองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 15 คน และตัวแทนเจ้าหน้าที่องค์กรอิสระที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 84 คน โดยการเก็บข้อมูลจากสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยพัฒนากิจกรรมสื่อสร้างสรรค์ และพัฒนาเครือข่ายเยาวชน โดยเน้นการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR) ประกอบด้วย เยาวชน 13 โรงเรียน จำนวน 39 คน ซึ่งกลุ่มเยาวชนผู้วิจัยกำหนดที่ช่วงอายุระหว่าง 15-25 ปี จำนวน 15 คน, คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน 3 คน บ้านพักเด็กและเยาวชนในจังหวัดลำปาง 3 คน และบุคลากรครูแต่ละโรงเรียน 13 คน, ตัวแทนเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน จำนวน 78 คน และได้เก็บรวบรวมข้อมูลก่อนดำเนินกิจกรรมและหลังดำเนินกิจกรรมของโครงการ จำนวน 60 คน

การสร้างเครื่องมือการวิจัย คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การร่างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และชุดปฏิบัติการ เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบหาค่าความสอดคล้อง (IOC) พิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหา และปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวนอย่างน้อย 30 คน และนำผลวิเคราะห์ข้อมูลมาปรับปรุง และจัดพิมพ์แบบสอบถามเพื่อนำไปเก็บกลุ่มตัวอย่างจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยออกหนังสือเพื่อขอความร่วมมือไปยังโรงเรียนทั้ง 13 อำเภอ เพื่อเก็บข้อมูลแบบสอบถามในพื้นที่ และนำแบบสอบถามบันทึกข้อมูลในโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และวิเคราะห์ แปลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และงานเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups) และส่วนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ดำเนินกิจกรรม ดังนี้ 1) การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มเยาวชน 2) การร่วมวางแผน 3) การร่วมดำเนินการ 4) การร่วมรับผลประโยชน์ 5) เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์และแปลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ค่าเฉลี่ยเพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) กำหนดเกณฑ์การประเมิน และสถิติที่ใช้ประกอบด้วย 1) ร้อยละ (Percentage) 2) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ 3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

กระบวนการสัมภาษณ์ (Interview Method) โดยเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยเลือกใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล 2) การจำแนกและจัดระบบ โดยการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ และการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อให้เข้าใจง่ายและมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logical Relation)

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง พบว่า เยาวชนในจังหวัดลำปาง จำนวน 500 คน พบว่า เพศของเยาวชน พบว่า เยาวชนที่ตอบแบบสอบถามครั้งนี้ เป็นเพศหญิง ร้อยละ 45.8, เป็นเพศชายร้อยละ 35.8 และ LGBTQ ร้อยละ 15.9 ด้านอายุของเยาวชน พบว่า อายุ 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 53.8 รองลงมา อายุระหว่าง 16 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.7, อายุระหว่าง 17 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.6, อายุ 18 ปี คิดเป็นร้อยละ 10.2 และอายุที่ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คือ อายุ 19 ปี คิดเป็นร้อยละ 0.6 นอกจากนี้ เยาวชนที่พบส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 97.4, นับถือศาสนาอื่น ๆ (ไม่มีศาสนา) คิดเป็นร้อยละ 1.6, นับถือศาสนาคริสต์ คิดเป็นร้อยละ 0.6 และนับถือศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 0.4 ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 58.2 รองลงมา คือ มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 41.8 และส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอเถิน คิดเป็นร้อยละ 11.4 รองลงมา อำเภอเมือง คิดเป็นร้อยละ 10.0 อำเภอแม่เกาะ อำเภอแม่ทะ อำเภอเสริมงาม อำเภอแม่พริก อำเภอแจ้ห่ม อำเภอห้างฉัตร อำเภอสบปราบ อำเภองาว อำเภอวังเหนือ และอำเภอเกาะคา คิดเป็นร้อยละ 9.6, 8.0, 7.4, 6.3, 4.6 ตามลำดับ

การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง *ด้านครอบครัว* โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 2.85 ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพบว่า ในครอบครัวมีการรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันผ่านแหล่งข้อมูลและสื่อประเภทต่าง ๆ และสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนหรือถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐ ในจังหวัดลำปางและในสังคมในมุมมองที่แตกต่างกันได้ *ด้านกลุ่มเพื่อน* โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 2.86 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า เยาวชนและเพื่อนสามารถอธิบายการทุจริตคอร์รัปชันกับบุคคลอื่นด้วยหลักเหตุผล และไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะกัน และติดตามข่าวสารและประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคม *ด้านบทบาทของสถานศึกษา* โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 3.21 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า ในสถานศึกษาสามารถเปิดโอกาสให้

เยาวชนและเพื่อน ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันและแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระ *ด้านสื่อมวลชน* โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 3.40 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า เทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันทำให้ท่านสามารถเข้าถึงข้อมูลและติดตามข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคมได้อย่างรวดเร็ว และสามารถรับฟังความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐที่แตกต่างของผู้อื่นที่แสดงผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ และผลการประเมินการตื่นตัวต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปางของเยาวชน ทั้ง 13 อำเภอในจังหวัดลำปาง ก่อนดำเนินกิจกรรมและหลังดำเนินกิจกรรมของโครงการ ทั้งหมด 60 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรม จากการวิเคราะห์สถิติขั้นพื้นฐาน จะเห็นได้ว่า การตื่นตัวทั้งหมด 4 ด้าน มีการตื่นตัวในระดับที่มากที่สุด ซึ่งเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

2. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อสร้างสรรค์การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาดำเนินการสร้างกระบวนการ 4 ขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับช่วงวัย 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมสื่อสร้างสรรค์ เพื่อให้เยาวชนในจังหวัดลำปางรู้จักวิถีคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินงานของกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และรู้จักตัวตนที่แท้จริงผ่านการปฏิบัติการจากวิทยากรผู้มากความสามารถ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานเพื่อให้เยาวชนได้รู้ว่าสิ่งที่ได้ดำเนินการไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด จากค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาการเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับช่วงวัย

การมีส่วนร่วมในการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันของเยาวชนในจังหวัดลำปาง ถือว่าพลังเยาวชนเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาจังหวัดลำปางในเชิงสร้างสรรค์ จากการจัดกิจกรรมและการสร้างกลุ่มในเพจ Facebook มีการเพิ่มจำนวนของสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากการเก็บรวบรวมข้อมูล การมีส่วนร่วมของเยาวชนในจังหวัดลำปาง ปัจจัยหลักที่ทำให้เยาวชนมีการมีส่วนร่วมการตื่นตัวต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน เนื่องจากมีอายุที่มากขึ้นและลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่เน้นย้ำการกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก เยาวชนที่มาจากครอบครัวที่มีการกล่อมเกลாதองสังคมแบบเน้นสังคมเป็นหลักจะมีพฤติกรรมการตื่นตัวการต่อต้านทุจริตคอร์รัปชันที่สูง และเยาวชนที่มีการกล่อมเกลாதองสังคมภายในครอบครัวแบบสอนให้คิด เยาวชนก็จะมีการมีส่วนร่วมที่สูงเช่นเดียวกับครอบครัวที่เน้นสังคม โดยกลุ่มครอบครัวทั้งสองจะสอนให้เยาวชนกล้าความคิดเห็น

อย่างมีเหตุผล ซึ่งแนวคิดของ Roger A. Hart กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของเยาวชนเป็นการกระตุ้นให้บุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเยาวชนให้ความสำคัญกับเยาวชนและให้เกียรติเด็กเช่นพลเมืองคนหนึ่งที่สามารถแสดงความคิดเห็น ลงมือทำ และให้คำปรึกษาแก่คนในสังคมในเรื่องการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน

3. การพัฒนาเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยได้นำรูปแบบแนวทางในการสนับสนุนเสริมสร้างการมีส่วนร่วมให้เยาวชนกลายเป็นพลเมืองใส่ใจสังคม ผ่านรูปแบบกลุ่มองค์กร กลุ่มต้นกล้าลำปาง โดยมีขั้นตอน 5 ขั้น ดังนี้ 1) Youth Services Approach 2) Youth Development 3) Youth Leadership 4) Civic Engagement 5) Youth Organizing และต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายส่วนงาน การเกิดกลุ่มต้นกล้าลำปางจึงเป็นแนวทางใหม่ในการผลักดันให้เยาวชนในจังหวัดลำปางเข้ามามีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นขั้นสูงสุด การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อสารสร้างสรรค์การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยวางแผนและดำเนินกิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างเด็กให้กล้าแสดงออกอย่างถูกวิธี โดยนำวิทยากรมาความสามารถด้านต่างๆ เช่น การพูดในเชิงวิชาการ การพูดในเวทีสาธารณะ การสร้างคอนเทนต์ใน TikTok, Facebook, Youtube เป็นต้น ประกอบไปด้วย 5 สื่อ คือ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อพื้นที่บ้าน สื่อดิจิทัลสมัยใหม่ และสื่อมวลชน โดยสื่อช่วยสร้างจิตสำนึกในการตื่นรู้ทั้งตนเองและคนรอบข้าง โดยอาศัยต้นทุนทางสังคมที่เยาวชนมีไม่ว่าจะเป็นทุนความสัมพันธ์ ทุนปัญญา ในการคิดสร้างสรรค์ ทุนโครงสร้าง ความร่วมมือจากเครือข่าย และที่สำคัญทุนครอบครัว โดยได้แต่งตั้งคณะทำงานหลังจากมีการประชุมหารือ และร่วมกันออกแบบโลโก้โครงการ ตลอดจน สร้างเพจ Facebook โดยตั้งชื่อว่า “ต้นกล้าลำปาง” เพื่อประสานงานและลงสื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่าง ๆ ของโครงการ และข้อมูลจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน อีกทั้งได้ประชุมหารือกันในไลน์กลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนในจังหวัดลำปาง ซึ่งหน่วยงานแต่ละแห่งจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันตามพันธกิจและหน้าที่ของแต่ละแห่ง ซึ่งในส่วนนี้จะนำเสนอในภาพรวมของการสร้างเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งในการพัฒนาเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปางเป็นการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม (Network Building and Participatory) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการ เนื่องจากกระบวนการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญ

ที่สนับสนุน และส่งเสริมให้เยาวชนมีพลังในการต่อต้านและป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐการพัฒนาประเทศอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญของเยาวชน โดยที่สถานศึกษาทำหน้าที่ในการสร้างเครือข่ายและระบบการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบร่วมกัน ซึ่งกำหนดกรอบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม โดยพัฒนาความร่วมมือได้จัดทำทะเบียนเครือข่ายเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการสร้างเครือข่ายให้มีความยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการตื่นตัวต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง ของเยาวชน โดยดำเนินการเก็บแบบสอบถามจากเยาวชนในจังหวัดลำปาง จำนวน 500 คน จากความคิดเห็น พบว่า ด้านครอบครัว ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพบว่า ในครอบครัวของเยาวชนมีการรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคมผ่านแหล่งข้อมูลและสื่อประเภทต่าง ๆ บุคคลในครอบครัวของเยาวชนพูดคุยแลกเปลี่ยนหรือถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำปาง และในสังคมที่แตกต่างกันได้ และในครอบครัวของเยาวชนมีการพูดคุยสนทนากันเกี่ยวกับเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำปางและในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ Amelia, N., Rahmania, T. & Dewi, M. (2020) กล่าวว่า การรับรู้ทางจริยธรรมเกี่ยวกับมาตรการคอร์รัปชันในเยาวชนที่มีผู้ปกครองมีพฤติกรรมคอร์รัปชัน ผู้ปกครองมีส่วนสำคัญต่อทัศนคติเยาวชนต่อการรับรู้และพฤติกรรมทุจริตเป็นพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับการละเมิดอำนาจและการละเมิดกฎหมาย มาตรฐานและศีลธรรมเพื่อประโยชน์เพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือเพื่อผู้อื่น และสุมาลี บุญเรือง, อนุภูมิ ไชวเกษม และสุรพล สุษะพรหม (2564) ยังกล่าวอีกว่า ปัจจัยการตื่นตัวทางการเมือง ต้องใช้หลักหลักอิทธิบาท 4 มาพัฒนาการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน

ด้านกลุ่มเพื่อน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพบว่า เยาวชนและเพื่อน ๆ สามารถอธิบายการทุจริตคอร์รัปชันกับบุคคลอื่นด้วยหลักเหตุผลและไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะกัน ในกลุ่มเพื่อนของท่านให้ความสนใจและติดตามข่าวสารและประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคม และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด การเข้าร่วมกิจกรรมส่งผลให้เยาวชนเข้าร่วมตามโอกาส ฯลฯ สอดคล้องกับ Rahman, R. A., Hasan, H. C., Ahmad, A. & Abd Wahab, R. (2023) กล่าวว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้กับการทุจริตในประเทศมาเลเซีย ส่วนใหญ่ตระหนักถึงการกระทำทุจริตเมื่อกิจกรรมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับเงินหรือค่าใช้จ่ายจำนวนมาก

การได้รับความบันเทิง ค่าธรรมเนียม ของขวัญ และเงินคืนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำธุรกรรม ยังคงเป็นที่ยอมรับได้

ด้านบทบาทของสถานศึกษา ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพบว่า ในสถานศึกษาสามารถเปิดโอกาสให้ท่านและเพื่อน ๆ ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชัน ในหน่วยงานภาครัฐและในสังคมและการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระ และครู อาจารย์ในสถานศึกษาของท่านมีความเป็นกันเองและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคมได้เสมอ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด สถานศึกษาของท่านมีรายวิชาที่มีเนื้อหาการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคม และแนวทางการแก้ไข หรือการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น สอดคล้องกับ Rahman, R. A., Hasan, H. C., Ahmad, A. & Abd Wahab, R. (2023) กล่าวว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้กับการทุจริตในประเทศมาเลเซีย ส่วนใหญ่ตระหนักถึงการกระทำทุจริตเมื่อเกิดกิจกรรมขึ้นในมหาวิทยาลัย ตลอดจนสนใจการกำหนดนโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัยที่มีผลกระทบต่อตัวนักศึกษา ซึ่งความสนใจเหล่านี้ช่วยบรรเทาการทุจริตในสถาบันอุดมศึกษา และ Zulqarnain, Z., Ikhlas, M. & Ilhami, R. (2022) ยังกล่าวอีกว่า การทุจริตเป็นอาชญากรรมที่พิเศษซึ่งต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษในการจัดการ มีขั้นตอนพิเศษในการจัดการกับพฤติกรรมทุจริต คือ การดำเนินการป้องกันผ่านสถาบันการศึกษา นักศึกษาวิทยาลัยส่วนใหญ่มองว่าการศึกษาพลเมืองและการต่อต้านการทุจริตมีความสำคัญมากในการศึกษาและเกี่ยวข้องกับสภาพของประเทศในปัจจุบัน

ด้านสื่อมวลชน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งพบว่า เทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันทำให้ท่านสามารถเข้าถึงข้อมูลและติดตามข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคมได้อย่างรวดเร็ว รองลงมา ท่านสามารถรับฟังความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐที่แตกต่างของผู้อื่นที่แสดงผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ มีอิทธิพลสำคัญในการโน้มน้าวความคิด ความเชื่อของท่านที่มีต่อประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันในหน่วยงานภาครัฐและในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ Aquino, R. A. (2023) กล่าวว่า มุมมอง ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการคอร์รัปชันของเยาวชนฟิลิปปินส์ถึงแม้จะรู้ว่าการทุจริตเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ผ่านสื่อต่าง ๆ ในประเทศ แต่ก็ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์อยู่ในวงจำกัดอย่างมากแต่ประชากรส่วนใหญ่ถือว่าเป็นกระบวนการปกติที่ไม่แสดงปฏิกิริยาหรือการต่อต้าน อีกทั้ง Sihombing, S. O. & Achmadi, H. (2022) ยังกล่าวอีกว่า การประเมินการยอมรับการทุจริตของเยาวชนชาวอินโดนีเซีย: การใช้กรอบการตอบสนองการกระตุ้นสิ่งมีชีวิตการตอบสนอง พบว่า การทุจริตเป็นหนึ่งในปัญหาเก่า ๆ ที่รัฐบาลอินโดนีเซียต้องเผชิญ

จนถึงปัจจุบัน การเปิดเผยต่อต้านสังคม สื่อสังคมออนไลน์ (Prosocial Media) ส่งผลต่อการตื่นตัวของเยาวชนในอินโดนีเซีย และผลการประเมินการตื่นตัวต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปางของเยาวชนหลังดำเนินกิจกรรมฯ โดยดำเนินการเก็บแบบสอบถามจากเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ จำนวน 60 คน พบว่า ด้านครอบครัว ด้านกลุ่มเพื่อน ด้านบทบาทของสถานศึกษา และด้านสื่อมวลชน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด จากข้อมูลข้างต้นที่ได้อธิบายระดับการตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง ก่อนดำเนินกิจกรรมซึ่งเก็บกับกลุ่มเยาวชนทั้ง 13 อำเภอในจังหวัดลำปาง และหลังดำเนินกิจกรรมของโครงการ ซึ่งเก็บกับเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งหมด 60 คน ที่เป็นตัวแทนจากแต่ละอำเภอ จากการวิเคราะห์สถิติขั้นพื้นฐาน จะเห็นได้ว่า การตื่นตัวทั้งหมด 4 ด้าน มีการตื่นตัวในระดับที่มากที่สุด ซึ่งเปรียบเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า มุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันปัจจุบันกลับมีกระบวนการซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิมยากแก่การตรวจสอบและเกิดขึ้นกับทุกรัฐบาลทำให้ประเทศถูกชะงักงันในการพัฒนาประชาชนมีความเป็นอยู่ยากลำบากเพิ่มขึ้น ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีประชาชนออกมาเปิดโปงผ่านช่องทางออนไลน์เป็นจำนวนมาก อีกทั้งเปิดเวทีวงเสวนาผ่านสื่อออนไลน์ไลฟ์สดรายการทีวีรายการสด เพื่อมุ่งแลกเปลี่ยนความเห็น กล้าลุกขึ้นมาเปิดเผยการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการไทย และเยาวชนยังมองอีกว่าการปลูกจิตสำนึกของเยาวชนควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อความปลอดภัย มีการคุ้มครองพยานที่ออกมาเปิดโปงการทุจริตคอร์รัปชันไม่ให้ถูกคุกคาม ด้วยการให้อยู่ในสายตาของประชาชนเพื่อช่วยกันดูแลผลประโยชน์ของประเทศ ถึงแม้ว่าปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ยังไม่สามารถขจัดให้หมดไปจากสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม อย่างน้อยก็มีกลุ่มเยาวชนที่ตื่นตัวและตระหนักรู้อย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ Sihombing, S. O. (2021) กล่าวว่า การทุจริตเป็นอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ มันทำลายประเทศ และกัดเซาะรัฐบาลทุกระดับ จึงทำให้การพัฒนาประเทศถูกยับยั้งความยากจนเพิ่มขึ้น เยาวชนซึ่งเป็นความหวังของชาติมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้กับคอร์รัปชัน เยาวชนชาวอินโดนีเซียที่มีการรับรู้ต่อการทุจริตและความซื่อสัตย์มั่นคงมองว่าการทุจริตเป็นการพรากสิทธิของผู้อื่น และความซื่อสัตย์สุจริตจะกลายเป็นตัวบ่งชี้เพื่อวัดความเสียหายและความสมบูรณ์ในขั้นตอนต่อไปของการพัฒนา และพระครูศรีปริยัตยาภิณห์, ยุทธนา ประณีต และสวัสดิ์ จิรัญฐิติกาล (2565) ยังกล่าวอีกว่า ปัญหาการเสริมสร้างค่านิยมของประชาชนเพื่อต่อต้านการทุจริตและประพฤตินิยมชอบทางการเมือง คือ หน่วยงานรัฐขาดการสร้างค่านิยม ขาดกิจกรรมต่อต้านการทุจริตให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกได้ ทำให้ประชาชนยุคใหม่ยอมรับการทุจริตถ้าไม่ทำให้เกิดความ

เดือดร้อน โดยเสนอแนะให้ปลูกจิตสำนึกการเป็นพลเมืองที่ดี มีวัฒนธรรมสุจริตและไม่ทนต่อการทุจริต

2. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อสารสร้างสรรค์การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาดำเนินการสร้างกระบวนการ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาการเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับช่วงวัย การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมสื่อสารสร้างสรรค์ เพื่อให้เยาวชนในจังหวัดลำปางรู้จักวิธีคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้วางแผนอย่างถูกต้องและเหมาะสม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินงานของกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและรู้จักตัวตนที่แท้จริงผ่านการปฏิบัติการจากวิทยากรผู้มากความสามารถ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานเพื่อให้เยาวชนได้รู้ว่าสิ่งที่ได้ดำเนินการไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ซึ่งแนวคิดของ Roger A. Hart กล่าวถึงบันไดการมีส่วนร่วมของเยาวชนเป็นการกระตุ้นให้บุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเยาวชนให้ความสำคัญกับเยาวชนและให้เกียรติเช่น พลเมืองคนหนึ่งที่สามารถแสดงความคิดเห็น ลงมือทำ และให้คำปรึกษาแก่คนในสังคมในเรื่องการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันที่เกี่ยวข้องกับพวกเขา สอดคล้องกับ Toleikiene, R., Balčiūnas, S. & Juknevičiene, V. (2020) กล่าวว่าทัศนคติของเยาวชนต่อการไม่ยอมรับการทุจริตในลิทัวเนียเป็นความท้าทายต้องใช้ความพยายามต่อสู้กับพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรวมองค์กรในระดับนานาชาติระดับชาติและระดับท้องถิ่น แঙ্গสถาบันที่เหมาะสมเกี่ยวกับเรื่องนี้ และเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางกฎหมายหรือกระบวนการทางสถาบัน อีกทั้งต้องใช้การเปลี่ยนแปลงความคิดของสังคม โดยได้นำรูปแบบแนวทางในการสนับสนุนเสริมสร้างการมีส่วนร่วมให้เยาวชนกลายเป็นพลเมืองใส่ใจสังคม ผ่านรูปแบบกลุ่มองค์กร กลุ่มต้นกล้าลำปาง โดยมีขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ 1) Youth Services Approach 2) Youth Development 3) Youth Leadership 4) Civic Engagement และ 5) Youth Organizing ผ่านกลุ่มต้นกล้าลำปางเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือ และความจริงจังการขับเคลื่อน ผ่านขั้นตอนการสร้าง ผู้นำเยาวชน ให้กลุ่มคนเหล่านั้น สามารถผลักดันความเป็นพลเมืองสู่สังคมและนำพากลุ่มต้นกล้าลำปางเข้าสู่การเป็นองค์กรเยาวชนที่แท้จริง เป็นการสนับสนุนและเตรียมพร้อมพวกเขาในการเข้ามาแบ่งปันความคิดเชิงสร้างสรรค์ซึ่งเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียน อีกทั้งยังเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน การเกิดกลุ่มต้นกล้าลำปางจึงเป็นแนวทางใหม่ในการผลักดันให้เยาวชนในจังหวัดลำปางเข้ามามีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น ขั้นสูงสุดในการหนุนเสริมและพัฒนาให้เยาวชนก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมอย่างมีความหมายและมีประสิทธิภาพ

นั้นจำเป็นต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนในสังคม ผ่านการพัฒนา ศักยภาพและทักษะที่เป็นของเยาวชนพร้อมทั้งมีพื้นที่ในการทดลองและฝึกปฏิบัติทักษะสื่อ สร้างสรรค์ 5 ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อพื้นที่ สื่อดิจิทัลสมัยใหม่ และสื่อมวลชน โดยสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยสร้างจิตสำนึกในการตื่นรู้ทั้งตนเองและคนรอบข้าง โดยอาศัยต้นทุนทาง สังคมที่เยาวชนมีไม่ว่าจะเป็นทุนความสัมพันธ์ ทุนปัญญา ในการคิดสร้างสรรค์ ทุนโครงสร้าง ความ ร่วมมือจากหน่วยงานภาคีเครือข่าย และที่สำคัญทุนครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับจริยา เกิดไกรแก้ว (2564) กล่าวว่า สื่อดิจิทัลเพื่อต่อต้านการคอร์รัปชันในประเทศไทย ผลการประเมินคุณภาพสื่อ ดิจิทัล อยู่ในระดับมากที่สุด และ 2) การรับชมสื่อดิจิทัลเพื่อการต่อต้านคอร์รัปชัน มีค่าเฉลี่ย 4.01 อยู่ในระดับมาก และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อดิจิทัลสำหรับหัวข้ออื่น ๆ ที่ สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ต่อไปในอนาคต

3. การพัฒนาเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐใน พื้นที่จังหวัดลำปาง โดยได้แต่งตั้งคณะทำงานหลังจากมีการประชุมหารือ และร่วมกันออกแบบโลโก้ โครงการ ตลอดจน สร้างเพจ Facebook โดยตั้งชื่อว่า “ต้นกล้าลำปาง” ติดต่อประสานงานและลง สื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่าง ๆ ของโครงการ และข้อมูลจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการ ต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน อีกทั้งได้ประชุมหารือกันในไลน์กลุ่มอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการ ดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และ ภาคเอกชนในจังหวัดลำปาง หลายแห่งดังต่อไปนี้ ได้แก่ 1) สมาคมเยาวชนต้นกล้าคุณธรรม ลำปาง 2) สมาคมผู้สื่อข่าวจังหวัดลำปาง 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง 4) บ้านพักเด็กและ ครอบครัวจังหวัดลำปาง 5) สภาเด็กและเยาวชน จังหวัดลำปาง 6) สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประจำจังหวัดลำปาง 7) คณะสงฆ์จังหวัดลำปาง และ 8) โรงเรียนในสังกัด สพฐ. จังหวัดลำปาง ซึ่งหน่วยงานแต่ละแห่งจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมที่ แตกต่างกันตามพันธกิจและหน้าที่ของแต่ละแห่ง ซึ่งในส่วนนี้จะนำเสนอในภาพรวมของการสร้าง เครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่ง สอดคล้องกับเปรมศักดิ์ แก้วมรกฏ (2560) กล่าวว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของวัยรุ่นจะ เป็นไปในรูปแบบของการพูดคุยเรื่องการเมือง โดยเยาวชนต้องการพื้นที่เพื่อใช้ในการแสดงออกทาง การเมืองเช่น เปิดเวทีให้วัยรุ่นมาเสวนาเกี่ยวกับการเมือง และการเลือกตั้งเพราะวัยรุ่นเชื่อว่าการ เลือกตั้งเป็นการมีส่วนร่วมที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมในการเลือกผู้ปกครอง ระดับท้องถิ่นด้วยตนเอง แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของวัยรุ่น ได้แก่ 1) ครอบครัว 2) โรงเรียน 3) ชุมชน 4) ศาสนา 5) หน่วยงานทางการปกครอง และเมธา หริมเทพาธิป

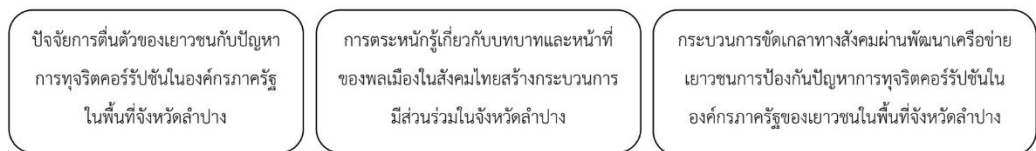
(2559) กล่าวว่า การใช้ธรรมาภิบาลในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันอย่างได้ผลจะต้องเกิดขึ้นบนความพอเพียงในการบริหารจัดการที่ดีทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ทั้งฝ่ายผู้ปกครอง และประชาชน ผู้ถูกปกครอง

การสร้างเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปางครั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์และการจัดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแก่เยาวชนในจังหวัดลำปาง โดยเป็นการสร้างเครือข่ายที่ดี มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ หน่วยงานภาคเอกชน ผู้ปกครอง ชุมชน และเยาวชนในจังหวัดลำปางให้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือ สนับสนุนการจัดกิจกรรมป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันให้เกิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และยังเป็นการสร้างเครือข่ายที่ช่วยเหลือกันเพื่อพัฒนาความรู้ของเยาวชนเป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ (2562) กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายเป็นการวางระบบการเมืองให้มีการควบคุมตรวจสอบ ถ่วงดุลกันอย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สอง การได้มาซึ่งนักการเมืองที่มีคุณภาพและคุณธรรม ประการที่สาม การใช้อำนาจทางการเมืองของ นักการเมือง จะต้องมีการควบคุมตรวจสอบอย่างเคร่งครัดและมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพสูง โดยกำหนดกรอบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม เช่น มีหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร (To Inform) ผ่านช่องทางต่าง ๆ การปรึกษาหารือ (To Consult) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ (To Involve) มีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (To Collaborate) และมีส่วนร่วมในระดับให้เสริมอำนาจแก่เยาวชน (Empower) โดยให้เยาวชนเป็นผู้พิจารณาไตร่ตรองแนวปฏิบัติในการต่อต้านป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน

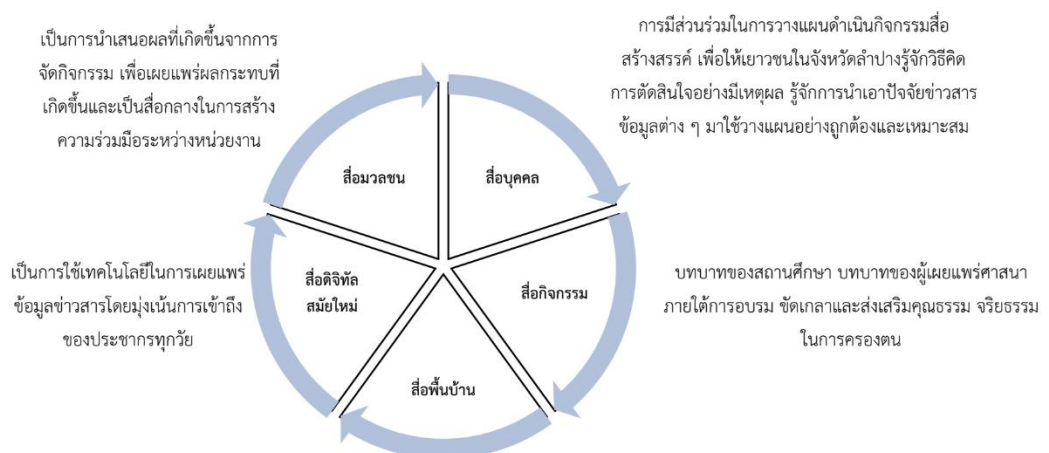
องค์ความรู้ใหม่

การตื่นตัวของเยาวชนกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง เป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนในจังหวัดลำปางรู้จักวิถีคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้วางแผนอย่างถูกต้องและเหมาะสม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินงานของกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและรู้จักตัวตนที่แท้จริงผ่านการปฏิบัติการจากวิทยากรผู้มากความสามารถ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานเพื่อให้เยาวชนได้รู้ว่าสิ่งที่ได้ดำเนินการไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างไร ผ่านขั้นตอนการสร้างผู้นำเยาวชน ให้กลุ่มคนเหล่านั้น สามารถผลักดันความเป็นพลเมืองสู่สังคม และนำพากลุ่มต้นกล้าลำปางเข้าสู่การเป็นองค์กรเยาวชนที่แท้จริง เป็นการสนับสนุนและเตรียมพร้อมพวกเขาในการเข้ามาแบ่งปันความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียน อีกทั้งยังเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน การเกิด

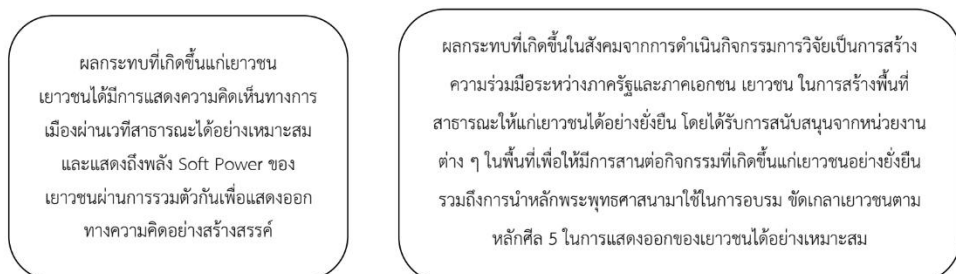
กลุ่มต้นกล้าลำปางจึงเป็นแนวทางใหม่ในการผลักดันให้เยาวชนในจังหวัดลำปาง เข้ามามีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น ตื่นตัวต่อสถานการณ์ทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา จนเกิดการสร้างเครือข่ายเยาวชนป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในองค์กรภาครัฐในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และคณะสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่โดยคำนึงถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีภายใต้ระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศไทย

การสร้าง Soft Power ผ่านการรับรู้จากสื่อสร้างสรรค์ของเยาวชน

ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันระหว่างเยาวชน และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางการผลิตสื่อพื้นบ้าน โดยมีเป้าหมายในการถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับเยาวชนและการตระหนักรู้ถึงปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในจังหวัดลำปางซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงได้สำหรับคนทุกเพศทุกวัยและแสดงถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรมีเสนอให้หน่วยงานท้องถิ่นที่อยู่ในจังหวัดลำปางจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักบทบาทและหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี และมีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่สาธารณะ
2. ผู้สอนในสถานศึกษาควรมีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยนำเอาองค์ความรู้การจัดกิจกรรมสื่อต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตจากโครงการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชนในและนอกสถานศึกษารวมถึงเป็นการสร้างเวทีสาธารณะให้เยาวชนสามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในของเขตของตนเองได้
3. หน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำแนวทางการรวมตัวของกลุ่มต้นกล้าลำปางภายใต้กระบวนการการมีส่วนร่วมทางการเมืองไปเป็นแนวทางใหม่ในการผลักดันให้เยาวชนให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้มีบทบาทในการตระหนักถึงสถานการณ์ทางการเมือง
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถยกระดับเยาวชนในพื้นที่ โดยการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมผ่านขั้นตอนการสร้างผู้นำเยาวชนไปขับเคลื่อนและผลักดันให้เกิดกิจกรรมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคมในฐานะพลเมืองในจังหวัดลำปาง
5. จากการศึกษาพบว่า งานวิจัยชิ้นนี้ได้ผลลัพธ์เชิงต้นแบบ สามารถนำไปศึกษาในในวงกว้างเชิงพื้นที่และยังสามารถกำหนดขอบเขตการศึกษาเป็นรูปแบบของ Pilot Project ได้
6. การดำเนินโครงการนี้สามารถเป็นรูปแบบแก่สถานศึกษาทั้งในและนอกระบบ และเกิดความยั่งยืนในการบ่มเพาะพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา เกิดไกรแก้ว. (2564). การพัฒนาสื่อดิจิทัลเพื่อต่อต้านการคอร์รัปชันในประเทศไทย. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 14(1), 64-74.
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2562). การคอร์รัปชันทางการเมือง: ความเป็นมาและแนวทางป้องกันแก้ไข. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 6(2), 461-478.

- เปรมศักดิ์ แก้วมรกฏ. (2560). *วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของวัยรุ่นในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษา อำเภอกะเทพา จังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา). คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระครูศรีปริยัตยาภิรมณ์, ยุทธนา ประณีต และสวัสดิ์ จิรัฏฐิติกาล. (2565). การเสริมสร้างค่านิยมของประชาชนเพื่อต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบทางการเมืองในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 7(2), 163-174.
- เมธา หริมเทพาธิป. (2559). ธรรมชาติกับการแก้ปัญหาคอรัปชั่น. *วารสารพุทธมอญ*, 1(2), 33-41.
- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง. (2564). *สถานการณ์ทางสังคมจังหวัดลำปาง ประจำปี 2564*. เข้าถึงได้จาก <https://lampang.m-society.go.th/>
- สำนักงานส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า. (2564). *รายงานผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า 2564*. เข้าถึงได้จาก <chrome-extension://efaidnbmninnnigbpajcpjcgllcfindmkaj/https://www.kpi-lib.com/elib/cgi-bin/opacexe.exe?op=mmvw&db=Main&sid=&skin=s&usid=&mmid=11205&bid=28620&lang=1>
- สุมาลี บุญเรือง, อนุภูมิ ไชวเกษม และสุรพล สุยะพรหม (2564). การพัฒนาการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไป. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์*, 8(6), 363-379.
- Amelia, N., Rahmania, T. & Dewi, M. S. (2020). Description of ethical perception about corruption measures in youth who have parents with corruption behavior. *In Conference: Proceedings of the 1st International Conference on Religion and Mental Health*, pp. 129–138. Retrieved from <https://doi.org/10.4108/eai.18-9-2019.2293463>
- Aquino, R. A. (2023). Physical Education Instructors' Perception on the Commission on Higher Education Memorandum Order 39, S.2021 in a Higher Learning Institution in the Philippines. *Thai Journal of East Asian Studies*, 27(1), 47-68.

- Krejcie, R.V. & Morgan, D.W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(1), 607-610.
- Lasritad, K. et al. (2015). Effects of Accounting Practice Transparency on Financial Reporting Quality of Municipality in the Northeast Thailand. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University*, 34(4), 252-260.
- Rahman, R. A., Hasan, H. C., Ahmad, A. & Abd Wahab, R. (2023). Students' Perceptions toward Corruption: Malaysian Evidence. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 13(2), 126-135.
- Sihombing, S. O. & Achmadi, H. (2022). Assessing Indonesian Youth Acceptance of Corruption: Applying the Stimulus-Organism-Response Framework. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 11(2), 213-229.
- Sihombing, S. O. (2021). The Integration of Social Media to the Theory of Planned Behavior: A Case Study in Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(5), 445-454.
- Srivithaya, S. (2015). The Rule of Law and the Reconciliation by Buddhist Ways in Thai Society. *Journal of MCU Peace Studies*, 3(2), 20-29.
- Sukumalpong, J. (2013). *The Trend of Corruption in Thailand*. Bangkok : The Secretariat of the House of Representatives.
- Toleikiene, R., Balčiunas, S. & Juknevičiene, V. (2020). Youth Attitudes Towards Intolerance to Corruption in Lithuania. *Scientific Papers of the University of Pardubice Series D Faculty of Economics and Administration*, 28(2), 1-13
- Transparency International. (2018). Corruption Perceptions Index: CPI. Retrieved from <http://www.anticorruption.in.th/2016/th>.
- Zulqarnain, Z., Ikhlas, M. & Ilhami, R. (2022). Persepsi mahasiswa tentang pendidikan kewarganegaraan dan antikorupsi: Penting dan relevansi. *Integritas. Jurnal Antikorupsi*, 8(1), 123-134.

